

УДК 343.237(477)

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ

Невідома Н.В.

SUBJECTIVE SIGNS OF A CRIME ORGANIZED BY AN ORGANIZED GROUP

Nevidoma N.

Стаття присвячена розкриттю суб'єктивних ознак вчинення злочину організованою групою, що здійснюється через аналіз ч. 3 ст. 28 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Проаналізовано підходи вчених щодо визначення ознак організованої групи. Наведено пропозиції щодо подальшого удосконалення відповідної норми статті.

Ключові слова: співучасть, форми співучасті, вчинення злочину організованою групою, організована група, ознаки організованої групи.

Вступ. Актуальність теми дослідження визначається тим, що суспільна небезпечність вчинення злочинів організованими злочинними об'єднаннями є значно підвищеною й стає загрозою для розвитку України як демократичної, соціальної і правової держави з обраним євроінтеграційним курсом. При цьому питання про вчинення злочину організованою групою як кримінально-правовий феномен належить до числа найбільш складних і проблемних як у теорії кримінального права, так і в судово-слідчій практиці.

Постановка проблеми. Важливість дослідження вчинення злочину організованою групою пояснюється ще й тим, що в науці кримінального права все ще дискусійною залишається низка питань, що стосуються поняття й ознак організованої групи, вчинення такою групою злочину, вироблення критеріїв відмежування цієї форми співучасті від інших. Існує

необхідність і в удосконаленні судової практики, оскільки її аналіз свідчить, що правоохоронні й судові органи припускаються істотних помилок при розслідуванні та призначенні покарання за них. Вищевикладене свідчить про актуальність теми й потребу проведення поглибленого вивчення й подальше розроблення окремих питань, які стосуються організованої групи як специфічної форми співучасті, що характеризується підвищеною суспільною небезпечністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням ознак організованої групи займалися такі вчені, як М. І. Бажанов, В. У. Гузун, Н. О. Гуторова, Л. М. Демидова, І. В. Іваненко, С. С. Єпішин, П. М. Кубрак, М. І. Панов, Р. С. Орловський, К. О. Чаплинський, С. Д. Шапченко та інші. Проте залишається безліч недосліджених питань, які потребують ретельного вивчення.

Метою статті є розкриття суб'єктивних ознак вчинення злочину організованою групою.

Результати досліджень. Суб'єктивні ознаки вчинення злочину організованою групою полягають у тому, що учасниками такої групи та її злочинної діяльності є особи з ознаками суб'єкта злочину, а також у їх умисній спільній участі у скоєнні умисного злочину. Організовану групу слід розглядати як певну спільноту (єдність) пов'язаних спільною злочинною метою осіб (суб'єктів злочину), які для вчинення злочинних діянь об'єдналися. Зміст умислу визначається характером спеціальної мети, для досягнення якої й була створена організована група, а також функціонально-рольовою участю, що виконується для цього конкретним учасником групи. Вступаючи до організованої групи, особа має усвідомлювати ціль, поставлену перед угрупованням, і характер методів її досягнення [1, с. 44, 45]. Член організованої групи повинен нести відповідальність за кожен злочин, вчинений цією групою, якщо він усвідомлював її злочинну мету. Неучасть у тому чи іншому конкретному злочині не звільняє члена організованої групи від відповідальності, оскільки членство вже само по собі детермінує будь-який злочин з боку групи. Загальний же характер умислу, що полягає у згоді на вчинення індивідуально невизначених злочинних актів, є суб'єктивною передумовою постановлення [2, с. 609].

Ось як тлумачиться учасник організованої групи. За словником В. Даля учасником є той, хто в чому-небудь бере участь; також учасниками є всі причетні до чогось особи [3, с. 527]. У науці кримінального права існують різні точки зору щодо учасників організованого угруповання. За висловом В. П. Тихого йдеться про випадки, коли особа не брала участі у створенні злочинної організації, але

вступила (ввійшла) до створеної іншими особами [4, с. 689]. Також Н. О. Гуторова стосовно участі у не передбачених законом воєнізованих чи збройних формуваннях [5, с. 98]. В. С. Прохоров, вважає, що член злочинної організації уже фактом вступу в її ряди робить, так би мовити, перший «внесок» у спільну для всієї організації «справу». Вступ в організацію означає, що особа віддає себе у її розпорядження, що організація може розраховувати на неї [6, с. 608]. На думку П. С. Матишевського й С. Д. Шапченка, достатньо самого факту перебування особи у її складі. Для осіб, які створили банду, останнє розпочинається з моменту створення банди; а для тих, хто не брав участі у створенні, перебування у її складі розпочинається з моменту фактичного вступу до банди [7, с. 540]. Проаналізувавши дані підходи, можемо виділити три групи учасників: 1) особи, які брали участь у створенні об'єднання та у вчиненні ним злочинів; 2) учасником визнаються особи з моменту вступу в дане об'єднання; 3) учасником є особи, які не брали участь у створенні, а приймали участь у вчиненні злочину(ів) даним об'єднанням.

На нашу думку, учасником організованої групи є особа, яка брала участь у створенні такого об'єднання та (або) у вчиненні ним злочину(-ів). Діяльність учасника організованої групи свідчить про приналежність конкретної особи до даного об'єднання, входження у його склад. Особа, яка бере участь у створенні об'єднання та вступає у його склад повинна усвідомлювати той факт, що вона вступає в організовану групу і відповідає за всі злочини вчинені цією групою. Також доцільно розглянути поняття особи, яка не є учасником організованої групи. Такою особою визнається суб'єкт, який не брав участь у створенні та (або) вчиненні злочинів організованою групою, проте виконував допоміжну роль пов'язану із діяльністю

даного об'єднання, не усвідомлюючи сам факт наявності такої групи.

У складі організованої групи всі учасники діють як єдиний механізм, як єдине ціле. Саме тому при кваліфікації їх злочинних дій роль кожного з них не потребує деталізації. Але у матеріалах кримінальної справи, у вироку суду повинно бути детально визначено, що саме кожний із учасників організованої групи вчинив [8, с. 37]. Доповнимо, що наведене має місце як при створенні організованої групи при наявності всіх її обов'язкових ознак, так і при вчиненні такою групою злочину. У той же час, при вчиненні злочину організованою групою, у межах спрямованості умислу, несуть відповідальність співучасники злочину, в тому числі й співвиконавці, якщо має місце ексцес одного з них (вихід за межі попереднього зговору та вчинення більш тяжкого злочину) [9, с. 113].

Метою організованої групи є створення цього злочинного об'єднання для вчинення одного або більше злочинів. Так, мета створення організованої групи полягає, відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України, у вчиненні одного та іншого (інших) злочинів. ППВСУ «Про судову практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» № 13 від 23. 12. 2005 р. у п. 9, прийняту з метою однакового і правильного застосування судами законодавства при розгляді кримінальних справ про злочини, вчиненні злочинними об'єднаннями, вказав, що «під організованою групою належить розуміти внутрішньо стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке було попередньо утворене з метою вчинення ряду злочинів або тільки одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки. Таку групу слід вважати створеною з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого злочину за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності».

З аналізу постанови ПВСУ і ч. 3 ст. 28 КК випливає, що у постанові та в кримінальному законі міститься певна неузгодженість. Так, в КК України вказується, що організована група утворюється для вчинення «цього та іншого (інших) злочинів, а у постанові зазначається, що для «ряду злочинів або тільки одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки», тобто Пленум обмежує зміст мети обов'язковою підготовкою до вчинення злочину та її тривалістю, що з точки зору правил тлумачення законодавчих положень є не припустимим.

Немає єдності і у науковій літературі, так М. І. Бажанов зазначав, що організована група, як правило, утворюється для вчинення декількох злочинів, хоча можуть бути і випадки її створення для вчинення одного злочину [10, с. 15]. В. М. Боровко, зазначає, що у кримінально-правовому сенсі, що базується на розробках психологічної науки, злочинна діяльність – це система умисних, цілеспрямованих неодноразових дій суб'єкта, що підкорені єдиній меті забезпечення вчинення злочину (злочинів). Науковець робить висновок про те, що злочинна діяльність передбачає два аспекти: по-перше, це певні дії, що в сукупності становлять собою злочин, а по-друге – це вчинення декількох злочинів. При цьому вчинення декількох злочинів повинно мати вигляд реальної чи реально-ідеальної сукупності злочинів, повторності чи рецидиву злочинів. На думку В. М. Боровко, саме такий зміст має законодавче визначення злочинної діяльності, що сформульовано в ч. 3 ст. 28 КК України 2001 р. – «...вчинення цього та іншого (інших) злочинів...» і зазначає, що підхід, запропонований законодавцем, усе ж є правильним, оскільки інакше рівень суспільної небезпечності такої організованої групи (в її соціологічному сенсі) нічим не відрізнявся від такого при вчиненні злочину групою за попередньою змовою. Таким

чином, втрачалася б сама сутність розуміння організованого злочинного утворення – спрямованість на розірвану в часі неодноразовість вчинення саме злочинів та здатність до такого вчинення в силу своєї організаційної структури [11, с. 94, 95].

Подібної думки дотримується і Ю. В. Мантуляк, який аналізуючи законодавче формулювання «...які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів...» дає підстави для висновку, що організована група має бути створена для вчинення не менше двох злочинів. Тому твердження вчених, що організованою групою є група осіб, створена для вчинення одного злочину, на думку науковця, суперечить чинному законодавству [12, с. 26].

Окремі вчені пропонують у ч. 3 ст. 28 КК України слова «для вчинення цього та іншого (інших злочинів)» замінити словами – «для зайняття злочинною діяльністю», використовуючи також поняття «епізод злочинної діяльності» [13, с. 6-7]. Не можемо погодитися з даною точкою зору, оскільки введення нових, законодавчо не визначених понять не відображає специфіку утворення організованої групи та призведе лише до судово-слідчої плутанини.

І. В. Іваненко також пропонує ознаку – мету: вчинення не менше двох злочинів виключити зі складу обов'язкових ознак, а передбачити (із вказівкою на виняток з цього правила) у складі самої дефініції поняття організованої групи як виключення із загального правила. Науковець вважає, що з практично-реалізаційної точки зору навряд чи існують будь-які серйозні перепони створення організованої групи для вчинення злочину, який вимагає ретельної довготривалої підготовки. Але така ситуація апріорі вказує на те, що дана група може бути створеною і за відсутності наміру її членів на здійснення тривалої злочинної

діяльності, що має бути однією з концептуальних ознак організованої злочинної групи [14, с. 409].

Подібної думки дотримується і Ю. В. Абакумова організована ж група, відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України, створюється «...для вчинення цього та іншого (інших) злочинів», що передбачає вчинення як мінімум двох злочинів (що, у свою чергу, свідчить хоча б про відносну стійкість групи) [15, с. 96].

Вироком Сарненського районного суду Рівненської області у справі № 572/931/13-кЗ від 07.03. 2013 р. ОСОБА_1 в кінці вересня 2012 року організував та очолив стійку організовану групу для систематичного незаконного видобування бурштину [16]. Як бачимо, суд у даних випадках підтверджує, що дане об'єднання утворюється для вчинення декількох злочинів.

Як справедливо зауважує В. Л. Васильєв: якщо група стійка, то чому об'єднання відбувається лише для вчинення одного злочину? Що це за ознака такої «стійкості», коли група розпадається після вчинення одного злочину і припиняє спільну злочинну діяльність?» [17, с. 55].

Висновок. На нашу думку, організована група утворюється для вчинення декількох злочинів (двох і більше) чи навіть одного злочину, який потребує довготривалої підготовки. На вчинення декількох злочинів вказує постійна злочинна діяльність та діяльність групи протягом довгого періоду. Створення цього об'єднання для вчинення одного злочину має місце при одиничному продовжуваному злочині (наприклад, виготовлення наркотичних засобів з метою їх подальшого збуту). Як відомо, продовжуваний злочин – це такий одиничний злочин, який складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром. Вважаємо обґрунтованою нашу позицію, і пропонуємо замінити у ч. 3 ст. 28 КК України слова «для

вчинення цього та іншого (інших) злочинів» на «для вчинення цього чи (або) інших злочинів».

Вважаємо, що суб'єктивні ознаки полягають також в: усвідомленні суспільно небезпечного характеру власного діяння; усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння, що вчиняється організованою групою; передбачення суспільно небезпечного результату власного діяння; передбачення настання сукупного наслідку бажання учасниками організованої групи; настання власного злочинного результату; бажання або свідоме припущення настання суспільно небезпечних наслідків спільно вчиненого злочину.

Враховуючи наведене, підкреслимо, що суб'єктивні ознаки вчинення злочину організованою групою є носіями специфічних рис співучасті у злочині як системного явища, а саме таких компонентів останньої як цільового, суб'єктного та інтегративно-поведінкового компонентів. Разом з тим, встановлення таких ознак підтверджує їх притаманність вчиненню злочину організованою групою, як і злочину, вчиненому організованою групою.

Також слід зазначити, що мета створення організованої групи виступає тим критерієм, що дозволяє відмежувати вчинення злочину організованою групою від вчинення злочину злочинною організацією. Це є теж підтвердженням доцільності існування в кримінальному праві понять організованої групи (організованої злочинної групи) та вчинення злочину таким злочинним об'єднанням.

Література:

1. Кузьмін С. А. До питання про особливості застосування інституту співучасті у злочині при кваліфікації злочинних діянь членів організованих груп корисливо-навальницької спрямованості / С. А. Кузьмін // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. – 2009. – № 22. – С. 44–45.
2. Курс советского уголовного права. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. – Т. 1 : Часть общая / отв. ред.: Н. А. Беляев, М. Д. Шаргородский. – 646 с.
3. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Гос. изд. иностр. и нац. словарей, 1955. – Т. 4 : Р–V. – 683 с.
4. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш [та ін.] ; за заг. ред.: В. Т. Малярєнко, В. В. Сташис, В. Я. Тацій. – Вид. друге, переробл. та допов. – Харків : Одіссей, 2004. – 1152 с.
5. Гуторова Н. О. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законодавством воєнізованих формувань чи груп / Н. О. Гуторова // *Вісник Запорізького державного університету. Сер. Юридичні науки : зб. наук. пр.* – 2001. – № 1. – С. 95–98.
6. Курс советского уголовного права. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. – Т. 1 : Часть общая / отв. ред.: Н. А. Беляев, М. Д. Шаргородский. – 646 с.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. – 4-те вид., переробл. та допов. – Київ : А.С.К., 2005. – 848 с.
8. Андрусін Г. В. Кримінальне право України : Загальна частина : [посіб. для підгот. до іспитів] / Г. В. Андрусін, О. Ф. Бантишев, Б. В. Романюк. – Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2002. – 124 с.
9. Тарарухин С. А. Квалификация преступлений в следственной и судебной практике / С. А. Тарарухин. – Киев : Юринком, 1995. – 208 с.
10. Бажанов М. И. Понятие организованной преступной группы и преступной организации / М. И. Бажанов // *Збірник наукових праць Харківського Центру вивчення організованої злочинності* / редкол.: В. В. Сташис [та ін.]. – Харків, 2000. – Вип. 1. – С. 7–24.
11. Боровко В. М. Стійкість та організована група (деякі питання співвідношення) / В. М. Боровко // *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. – 2003. – Вип 53. – С 94–95.
12. Мантуляк Ю. Основні ознаки організованої групи. Окремі питання визначення

змісту / Ю. Мантуляк // Вісник прокуратури. – 2002. – № 6. – С. 25–27.

13. Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Д. П. Альошин ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2002. – 19 с.

14. Іваненко І. В. Організована злочинна група: сучасне розуміння / І. В. Іваненко // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – Київ, 2006. – Вип. 31. – С. 405–410.

15. Абакумова Ю. В. До проблеми визначення кримінально-правових ознак банди / Ю. В. Абакумова // Держава та регіони. Сер. Право. – 2011. – № 3. – С. 93–101.

16. Вирок Сарненського районного суду Рівненської області [Електронний ресурс] : справа № 572/931/13-кЗ від 07 берез. 2013 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29799242>

17. Васильев В. Л. Юридическая психология : учеб. / В. Л. Васильев. – СПб. : Питер-Пресс, 1997. – 656 с.

18. Невідома Н.В. Вчинення злочину організованою групою: монографія / Н.В. Невідома. – Х.: Право, 2017. – 224 с.

References:

1. Kuzmin S. A. Do pytannia pro osoblyvosti zastosuvannia instytutu spivuchasti u zlochni pry kvalifikatsii zlochnnykh diian chleniv orhanizovanykh hrup koryslyvo-nasylnytskoi spriamovanosti. *Borotba z orhanizovanoiu zlochnnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)*, (No. 22), 2009, 44–45 [in Ukrainian].

2. Kurs sovetskogo ugolovnoho prava. – L. : Izd-vo Leningr. un-ta, 1968. – T. 1 : Chast' obshhaja / otv. red.: N. A. Beljaev, M. D. Shargorodskij. – 646 s. [in Russian].

3. Dal' V. I. Tolkovyj slovar zhivogo velikoruskogo jazyka : v 4 t. / V. I. Dal'. – M. : Gos. izd. inostr. i nac. slovarej, 1955. – T. 4 : R–V. – 683 s. [in Russian].

4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : nauk.-prakt. koment. / Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, S. B. Havrysh [ta in.] ; za zah. red.: V. T. Maliarenko, V. V. Stashys, V. Ya. Tatsii. – Vyd. druhe, pererobl. ta dopov. – Kharkiv : Odissei, 2004. – 1152 s. [in Ukrainian].

5. Hutorova N. O. Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia ne peredbachenykh zakonodavstvom voienizovanykh formuvan chy hrup / N. O. Hutorova // Visnyk Zaporizkoho derzhavnoho universytetu. Ser. Yurydychni nauky : zb. nauk. pr. – 2001. – № 1. – S. 95–98. [in Ukrainian].

6. Kurs sovetskogo ugolovnoho prava. – L. : Izd-vo Leningr. un-ta, 1968. – T. 1 : Chast' obshhaja / otv. red.: N. A. Beljaev, M. D. Shargorodskij. – 646 s. [in Russian].

7. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / vidp. red. S. S. Yatsenko. – 4-te vyd., pererobl. ta dopov.– Kyiv : A.S.K., 2005.–848 s. [in Ukrainian].

8. Andrusin H. V. Kryminalne pravo Ukrainy : Zahalna chastyna : [posib. dlia pidhot. do ispytiv] / H. V. Andrusin, O. F. Bantyshev, B. V. Romaniuk. – Kyiv : Vyd. PALYVODA A. V., 2002. – 124 s. [in Ukrainian].

9. Tararuhin S. A. Kvalifikacija prestuplenij v sledstvennoj i sudebnoj praktike / S. A. Tararuhin. – Kiev : Jurinkom, 1995. – 208 s. [in Russian].

10. Bazhanov M. I. Ponjatje organizovanoj prestupnoj grupy i prestupnoj organizacii / M. I. Bazhanov // Zbirnik naukovih prac' Harkiv'skogo Centru vivchennja organizovanoi zlochinosti / redkol.: V. V. Stashis [ta in.]. – Harkiv, 2000. – Vip. 1. – S. 7–24. [in Russian].

11. Borovko V. M. Stiikist ta orhanizovana hrupa (deiaki pytannia spivvidnoshennia) / V. M. Borovko // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka. – 2003. – Vyp 53. – S 94–95. [in Ukrainian].

12. Mantuliak Yu. Osnovni oznaky orhanizovanoi hrupy. Okremi pytannia vyznachennia zmistu / Yu. Mantuliak // Visnyk prokuratury. – 2002. – № 6. – S. 25–27. [in Ukrainian].

13. Aloshyn D. P. Kryminalna vidpovidalnist za rozkradannia, vchyneni u spivuchasti : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / D. P. Aloshyn ; Nats. un-t vnutr. sprav. – Kharkiv, 2002. – 19 s. [in Ukrainian].

14. Іваненко І. В. Орханізована злочинна група: сучасне розуміння / І. В. Іваненко // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – Київ, 2006. – Вип. 31. – С. 405–410. [in Ukrainian].

15. Abakumova Yu. V. Do problemy vyznachennia kryminalno-pravovykh oznak bandy / Yu. V. Abakumova // Dержава та регіони. Сер. Право. – 2011. – № 3. – С. 93–101. [in Ukrainian].

16. Vyrok Sarnenskooho raionnoho sudu Rivnenskoï oblasti [Elektronnyi resurs] : sprava № 572/931/13-kZ vid 07 berez. 2013 r. // Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. – Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29799242> [in Ukrainian].

17. Vasil'ev V. L. Juridicheskaja psihologija : ucheb. / V. L. Vasil'ev. – SPb. : Piter-Press, 1997. – 656 s. [in Russian].

18. Nevidoma N.V. Vchynennia zlochynu orhanizovanoiu hrupoiu: monohrafiia / N.V. Nevidoma. – Kh.: Pravo, 2017. – 224 s.

Неведомая Н.В. Субъективные признаки совершения преступления организованной группой. – Статья.

Статья посвящена раскрытию субъективных признаков совершения преступления организованной группой, осуществляется через анализ ч. 3 ст. 28 Уголовного кодекса Украины (далее - УК Украины). Проанализированы подходы ученых к определению признаков организованной группы. Приведены предложения по дальнейшему совершенствованию соответствующей нормы статьи.

Ключевые слова: соучастие, формы соучастия, совершение преступления

організованої групою, організована група, ознаки організованої групи.

Nevidoma N. Subjective signs of a crime organized by an organized group. – Article.

The article is devoted to the disclosure of subjective features of the crime committed by an organized group, carried out through the analysis of Part 3 of Art. 28 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter - the Criminal Code of Ukraine). The approaches of scientists concerning determination of signs of the organized group are analyzed. The suggestions for further improvement of the relevant norm of the article are presented.

Keywords: complicity, forms of complicity, committing an offense by an organized group, an organized group, signs of an organized group.

Авторська довідка:

Невідома Н.В. - к.ю.н., асистент кафедри кримінального права № 1 Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук.

Стаття надійшла до редакції 7.12.2017 р.

Рецензнт: д.ю.н., професор Б.Г. Розовський.